

HET EIND VAN DE KAART

»PRIVÉ-DOMEIN«
NR. 62

ALBERT HELMAN

HET EIND VAN DE KAART

JOURNAAL VAN
EEN KLEINE ONTDEKKINGSTOCHT
IN TWEE BINNENLANDEN

ANNO 1955

AMSTERDAM • UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS

Copyright © 1980 Albert Helman

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van B.v. Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from B.v. Uitgeverij De Arbeiderspers, Singel 262, Amsterdam.*

Foto omslag: Tamara Pos
Foto achterplat: Diego Pos
Druk: Alberts Sittard

ISBN 90 295 1907 X

Oorspronkelijk opgedragen aan:
'Lili, die niet mee mocht.'

Nu, een kwart eeuw later:
'Voor Jenny, Bobs vrouw, die er nog is.'

Vrijdag 16 februari 1979—Eindelijk vandaag, en dus nog bijtijds, gereedgekomen met een al te lang uitgesteld karwei dat mij deze hele week heeft beziggehouden en mij, boven verwachting, nog geboeid heeft ook. Vóór mij ligt nu eindelijk ‘persklaar’ het oude reisjournaal dat ik tijdens een bijna zes weken lange, avontuurlijke tocht door de binnenlanden van Suriname bijhield en meteen na terugkomst uitwerkte. Het zorgvuldig overlezen daarvan heeft mij ietwat weemoedig gemaakt, want het is volstrekt uitgesloten dat ik nu nog een dergelijke tocht zou kunnen ondernemen; de omstandigheden in de wereld zijn inmiddels te zeer veranderd en ik zelf ben dat in niet mindere mate, althans fysiek. Geen denken meer aan nieuwe soortgelijke avonturen! Rustig leven... ach ja...

Het dagboek dateert al van bijna vijftientig jaar terug, —een tijd toen er nog geen toeristische faciliteiten bestonden om, ver van de bewoonde zône nabij de kust, iets van het prachtige achterland te leren kennen, ontdekkingen te doen in het eigen vertrouwde geboorteland dat nu helaas alleen maar tot ‘vaderland in de verte’ gekrompen is, steeds meer verschrompelend in een heden met zo totaal andere uitzichten. Destijds moest men zijn eigen voorbereidingen treffen, en dat waren er vele. Men moest voor alle eventualiteiten toegerust zijn, en dat waren er ook vele. Te veel om rede-

lijkerwijze te kunnen voorzien, laat staan erin te voorzien.

Het was niet de eerste keer en gelukkig ook niet de laatste, dat ik aan een dergelijke expeditie deelnam, maar wel de enige waarbij noch ik, noch mijn tochtgenoten enige notie hadden waar wij precies naar toe gingen. En wel om de eenvoudige reden dat er in dat land, dat sinds mensenheugenis geldt als een van de regenrijkste op aarde, gezocht moest worden naar water, — naar voldoende water om de technologische dromen van een tegenvoeter waar te kunnen maken. Wij hadden een onderzoek in te stellen naar het waterdebiet van de nog niet of slechts onvoldoende in kaart gebrachte stromen in het zuidoosten, opdat kon worden vastgesteld in hoeverre zij dienstbaar konden zijn bij de vorming van een kunstmatig stuwmeer, dat achter de thans sinds jaar en dag voltooide Brokopondo-dam zou moeten ontstaan. Van Blommestein's magistrale project voor een groot hydro-elektrisch werk in Centraal-Suriname bestond nog slechts in embryonale vorm. Het werd door velen, vooral 'deskundigen' in twijfel getrokken, zoal niet belachelijk gemaakt, en diende op dat tijdstip inderdaad op meer gegevens te berusten dan toen al voorhanden waren. Ze moesten moeizaam, jarenlang worden bijeengegaard.

Onze opdracht kwam er dus op neer, voorbij het eind van de reeds bruikbare gegevens te speuren, verder dan aan 'het eind van de kaart' de nodige indrukken te verzamelen, de eerste debietmetingen te verrichten, op een paar geschikte plaatsen automatische meetposten aan te leggen, en zelf zo mogelijk een stuk van het onbekende stroomgebied schetsmatig in kaart te brengen.

Van de eerste onderdelen van onze opdracht is er veel, van het allerlaatste, dat in ons geval minder belangrijk was, is niet zo erg veel terechtgekomen. Hoeveel de op onze expeditie verzamelde gegevens van nut geweest zijn, weet ik niet; *mijn*

taak was—fortuinlijk genoeg—alleen maar die van geïnteresseerde toeschouwer, van ‘stille getuige’. Als volslagen ondeskundige was ik alleen maar ‘gast’. Ik behoefde aan niemand te rapporteren, alleen aan mij zelf. Maar ik geloofde in Van Blommestein’s plannen, van het eerste ogenblik af dat ik ze ‘ambtshalve’ onder ogen kreeg en de man zelf ontmoette. Niet met een blind geloof, maar wel met een onberedeneerbaar vertrouwen, een geloof op mijn manier... zodat ik zonder enige bedenking de uitnodiging aannam om met de kleine expeditie mee te gaan, en dit zo ongeveer deed met dezelfde graagte als die waarmee Thomas de apostel gevolg gaf aan de uitnodiging van Jezus om des Heilands vingers in zijn zijdedwonde te steken.

Er is nadien nog veel water door de rivieren naar zee gestroomd of onderweg daarheen verdampt. Het voornaamste is dat Van Blommesteins vermetele plannen vandaag zijn gerealiseerd, tot groot heil voor de Surinaamse economie. Ofschoon al zulke zaken ook hun duistere keerzijde hebben.

Niemand kan echter op de lange duur alleen maar toeschouwer en onbetrokken blijven, en weinig kon ik bij de blijmoedige aanvang van onze verkenningstocht vermoeden dat ik weldra ook innerlijk genoodzaakt zou zijn om door te dringen tot voorbij het eind van mijn eigen, persoonlijke kaart; tot in de ‘terra incognita’ van mijzelf en voorbij de voorstelling die ik mij tot op dat tijdstip (het begin van mijn vijftiger jaren) gemaakt had van mijn ‘inhoud’,—die voor elk mens inherent is met hetgeen hij ‘uithoudt’, zowel vermag te doorstaan als buiten te sluiten uit zijn innerlijk.

Kortom, het werd een ongewilde exploratie van het Ultima Thule der eigen persoonlijkheid; een ervaring waartoe wij zelden en slechts onder bijzondere omstandigheden genoodzaakt worden. Het is een schokkende bewustwording geweest. Achteraf beschouwd, in het licht van vandaag, van

meer betekenis nog dan ik tijdens de confrontatie zelve kon beseffen. Ik heb er voor de rest van mijn leven veel aan gehad, daar deze ervaring resulteerde in een ál te laat aangeleerde 'bescheidenheid' oftewel zelf-relativering.

Vandaar de dubbelzinnige titel die ik thans aan deze dagboekbladen meegeef. Ik heb ze verder maar net zo gelaten als toen ik ze onderweg tijdens allerlei rusturen neerschreef en voor een deel na thuiskomst heb uitgewerkt. Wanneer ze wellicht wat rommelig aandoen, dan komt dit vooral omdat heel zo'n expeditie—net als het gewone leven—nogal 'rommelig' verloopt. Ordening en spontaniteit kunnen niet samengaan; ik blijf het laatste verkiezen, al was het alleen al omdat het zo zeldzaam is. Geen verdere 'editing' dus.

Maar waarom dan eerst nu gedacht aan publikatie van een manuscript dat al zo lang ligt te vergelen bij ander ongepubliceerd werk en andere 'avontuurlijke' journaals? Waarom diepte ik het opeens weer op om te herlezen en toen te besluiten het toch maar 'als boek' te doen uitgeven? Wel, ieder boek heeft zijn geschiedenis, is al van oudsher beweerd, en ook dit manuscript, zo men het nu reeds de weidse naam van 'boek' wil geven, overleefde tot op heden nogal wat wederwaardigheden, en heus niet alleen tijdens zijn ontstaan.

Kort na de beschreven reis lichtte ik het 'zakelijke' gedeelte van mijn journaal eruit om mee te dingen bij een prijsvraag, uitgeschreven door het Prins Bernhard Fonds in Suriname, dat publikatie van de bekroonde inzending(en) beloofde. De mijne wérd bekroond maar bleef, allerlei smoesjes ten spijt, ongepubliceerd. In dit geval is woordbreuk een weldaad gebleken; mijn werk werd niet geëncanilleerd door enigerlei verbinding met een daarna in kwalijke reuk geraakte naam. Het gehele journaal bleef verder diep weggeborgen in mijn welgevulde manuscripten-lade.

Dat het tijdens allerlei internationale verhuizingen niet

zoek of in het ongerede raakte, mag wel een wonder heten en een groter wonder nog, dat ik er opeens weer aan dacht en het uit de vergetelheid opdiepte. Op een merkwaardig, maar geenszins 'toevallig' moment.

Ik geloof niet aan 'occulte' verschijnselen van welke aard ook, maar ben wel de laatste om het bestaan van bij onze huidige kennis van zaken onverklaarbare verschijnselen te ontkennen. Zogenaamde paranormale fenomenen, staaltjes van 'extra-sensory-perception' (ESP) en vooral van telepathisch contact heb ik maar al te vaak meegemaakt en met heel mijn kritisch vermogen, dat van nature skeptisch is ingesteld, kunnen beoordelen en moeten beamen. 'Hay cosas...' Maar ik denk liever in vraagtekens dan met exclamaties, liever met de intuïtie van mijn rechter hersenkwab dan met de dialectiek van de linkerhelft. 'Toeval' is ook maar een hypothese en nog wel een heel onnozele.

Het verbaasde mij dus nauwelijks, maar ontroerde mij wel, dat ik 'zomaar' dit journaal na vele jaren opnieuw in handen nam, zomaar tussen andere, dringender werkzaamheden door, om te herlezen en wat eventuele stijlcorrecties aan te brengen, juist toen mijn voornaamste reiskameraad—van wie ik sinds lang niets gehoord had—stervende was. Ik wist er niets van en hij was een heel stuk jonger dan ik.

Onbekend met zijn lot kreeg ik, midden onder het herbeleven van ons gezamenlijk avontuur, zijn doodsbericht. Noem het mijnentwege maar een van die honderden zonderlinge 'toevalligheden'. Wij hadden elkaar bijna twintig jaar niet meer ontmoet. Eerst nu weer, op de valreep van Charon's veerboot.

Degene, aan wie het origineel van dit reisjournaal werd opgedragen, had al zestien jaar tevoren háár prachtig 'eind van de kaart' bereikt. Waarschijnlijk heeft dit mij het meest van alles ervan weerhouden, daarna tot publikatie over te

gaan van een geschrift dat zoveel persoonlijk en intiem bevat. De diepste wonden helen helaas het langzaamst en sommige nooit geheel. Nu, met de valreep al trillend onder mijn eigen, niet meer zo stevige benen—ze spelen een hele rol in dit dagboek—vind ik het niet meer zo erg. Met mijn rug naar het grootste deel van de wereldwal toegekeerd en mijn blik zijwaarts gericht op een lege horizon, wat hindert het allemaal?

Ik heb bepaalde bezwaren tegen het schrijven van 'mémoires', maar dit afgeronde dagboek uit de oude doos kan er nog net mee door en raakt mijn kostbare 'privacy' nauwelijks meer. Vandaar...

Inmiddels is Suriname, het land dat ik tegelijkertijd met mijn binnenste verkend heb, grondiger veranderd dan ik zelf. De prille voorbereidingen om dat stuwmeer, ter grootte van de provincie Utrecht, voor hydro-elektrische doeleinden te kunnen aanleggen, zijn niet tevergeefs getroffen. Ook zonder het water van de Tosso-kreek, van de Tapanahony- of de Lawa-rivier is het er gekomen, zodat de elektriciteitswerken aan de Afobaka-dam annex aluminiumsmelterijen op enige afstand daarvandaan, thans volop 'operationeel' zijn, zoals dat tegenwoordig heet. Een prozaïsch en utilitair besluit voor wat indertijd zo avontuurlijk en niet zonder poëzie begon.

Toen de hieronder beschreven tocht gemaakt werd, stond ook de luchtkartering van het binnenland nog in zijn kinderschoenen en was er nog geen enkel vliegveld buiten dat van Zanderij en de twee kleintjes nabij Paramaribo en bij Nickerie. Wij hadden niets tot onze beschikking dan wat ruwe schetskaarten, vaak nog geheel onjuiste, van het uitgestrekte gebied bezuiden de vierde breedtegraad. Reeds om en bij de derde breedtegraad stonden in hoofdzaak grote blanco plekken daarop. Vandaag is er echter een vlieghaventje op het

Stoelmans-eiland en een airstrip bij de Paloemeu. Ik ben er nog eens heen geweest, in een paar uur tijds; het was niet meer zoals vroeger: minder verlatenheid, minder eigen sfeer, al te dicht bij de stad, godbetert! Van het Stoelmans-eiland, dat al een hele tijd een aardig hospitaaltje heeft, tracht men zelfs een toeristenressort te maken, met hotelletje en al. De Fransen hebben nu eveneens een vliegveldje bij Maripasoela. Zo krimpt de wildernis voortdurend, — jammer genoeg, maar onvermijdelijk naar het schijnt. De laatste restjes Chateaubriandse romantiek gaan onherroepelijk verloren en worden vervangen door de meer huiselijke die de massamedia overvloedig en goedkoop verstrekken. Het moet dan maar.

Nu dit reisjournaal waarschijnlijk ook onder andere ogen komt dan die voor wie het aanvankelijk bestemd was — op een paar na zijn ze reeds alle geloken — heb ik het hier en daar van een voetnoot voorzien, tot beter begrip. Er hoort eigenlijk ook een schetskaartje bij, dat vandaag niet langer onnauwkeurig of onvolledig behoeft te zijn. Maar getekende kaarten hebben minder te betekenen dan de inwendige, coördinaatloze kaart, — die van onze fantasie en onze dromen. Met de ‘verbeelde’ kaart valt nog het best te reizen, mits in een luie huiskamerstoel gezeten, in de een of andere stad, die heden ten dage overigens onveiliger zijn dan het oerwoud indertijd. Bij *dit* expeditieverslag dus wél een paar toelichtingen, maar géén topografische kaart! Ieder mag zijn eigen projecties kiezen, bij wijze van persoonlijke inbreng.

De oorspronkelijke tekst heb ik met opzet nagenoeg ongewijzigd en ongeschrapt gelaten. Misschien dat de ‘oude’ geur ervan óók zijn bekoring heeft.

Dinsdag 11 december 1979 — Een paar maanden geleden, nadat ik dit manuscript ter lezing gegeven had aan de enige nog

overlevende 'blanke' uit de personages die erin voorkomen, verklaarde ze mij onder een hartelijke omhelzing, dat ik haar de gebeurtenissen van de slotepisode weer levendig voor ogen gebracht had, en ook dat zij in het gehele reisverhaal zelf Bob en een paar van zijn roeiers die zij zich nog goed wist te herinneren, volledig herkende. Dit was natuurlijk heel plezierig en een aanmoediging om het geschrift nu toch maar eindelijk aan een uitgever ter hand te stellen.

Deze heeft het zonder (althans voor mij merkbare) aarzeling geaccepteerd en noemt het een goed boek. Maar hij wenst er wél een topografische kaart bij; op zijn minst van het afgelegde reistraject. Hij meent dat ik geen al te groot beroep mag doen op de verbeeldingskracht van de lezer, noch op zijn meestal niet aanwezige aardrijkskundige detailkennis. Hij kan best gelijk hebben en ik heb dus toegegeven, zonder veel verder geredeneer. Derhalve verschijnt het boek nu tóch met een kaart, – een samenstel van lijntjes die heel wat makkelijker te trekken zijn dan in werkelijkheid te bereizen. Ook vandaag nog.

Hier begint dan het journaal dat mijn meest verfomfaaide en verregende manuscript geworden is. Bij terugkomst in Paramaribo heeft het mij heel wat moeite gekost het op sommige plaatsen te ontcijferen, om het daarna in zijn geheel in het net over te schrijven. Blij dat ik het toen maar meteen gedaan heb; ik zou er vandaag niet meer toe komen.

Maandag 11 april 1955—Waar we precies naar toe zouden gaan wist ik pas op het ogenblik van vertrek. Ik kende de richting, ik kende de rivieren, hoewel ten dele slechts bij naam, en kende ook de reden van de expeditie, maar niet veel meer dan dit hoogst summiere beetje. Bob, onze leider—een nog jonge maar veelzijdige en al ervaren ingenieur—was zo in beslag genomen met de voorbereidingen, met het geven van aanwijzingen en het denken aan talloze details, al sinds de dag van onze afspraak dat ik mee zou gaan, dat een nauwkeurige aanduiding van het punt tot waar wij zouden reizen eenvoudig niet uit hem los te krijgen was, en ik ook niet te zeer durfde aandringen op nadere uiteenzettingen. Hij mocht het eens in zijn hoofd krijgen mijn nieuwsgierigheid als een zweem van aarzeling te beschouwen... Dat mocht in geen geval, want ik had al jaren naar een gelegenheid als deze uitgezien.

Zo kwam het dan dat ik belangstellenden thuis in Parama-

ribo—ironische, meewarige, hoofdschuddende zelfs—op mijn beurt alleen een vage aanduiding kon geven. ‘Tot ongeveer daar’,—en dan noemde ik maar een schilderachtige naam of liet mijn vinger dwalen langs de grillige rivierlijn op het uiterst rechtse deel van mijn kaart. En een beetje dwaasheid moest ik mezelf toch wel bekennen...

Maar toen wij aan boord stapten van de vrij comfortabele ‘Afobaka’, de grote motorboot waarmee wij het eerste, gemakkelijkste stuk door overbekend gebied zouden afleggen, en Bobs vrouw bij het afscheid vroeg: ‘En tot waar gaan jullie nou precies?’, toen werd tenminste een duidelijke naam genoemd en nog een: de Tosso-kreek, west van de Marowijne, en Affisiti, een plaatsje aan de hoofdriever. Begripen die aan nauwkeurigheid niets te wensen overlieten. En ik voelde mij opeens minder dwaas en ietwat gericht,—op wat eigenlijk? Een naam, een kronkellijntje, een stip op de kaart, meer niet. Ik had er geen flauw idee van hoe dit alles eruit zou zien, noch hoe groot de kronkelige afstanden waren die wij gingen afleggen.

Tegen half elf, al laat in de morgen, vertrokken we. Het lawaai van de motor maakte elk gesprek onmogelijk, de kennismaking met onze derde reisgenoot, de topograaf D., kon slechts vluchtig zijn, en daar ieder vermoeid was van de voorbereidingen die op het laatste ogenblik toch nog spaak liepen (mijn veldfles bleek vergeten, akelig genoeg!) zochten we elk maar een gemakkelijk hoekje op en zaten versuft te staren naar de al zo vaak gepasseerde oevers van de Suriname-rivier en oostwaarts de Commewijne.

Zelfs een feestelijke whisky-soda en een Chinese lunch—een soort van laatste luxe op de vertrekdag—konden onze ingekeerdheid niet verstoren. Bob greep naar zijn ingenieurs-tijdschrift, de topograaf naar de enkele publikaties die ik op de valreep nog bij me gestoken had,—bij wijze van afscheid

van de civilisatie misschien. Zou ik ze nog vaak inkijken gedurende de lange avonden in de eenzaamheid, of zouden ze toch hinderlijke ballast blijken, gelijk een wantrouwig stemmetje mij in het oor scheen te fluisteren? Eerlijk gezegd interesseerden ze mij nu al bitter weinig.

Toen wij de zuidwaarts afbuigende Commewijne weer vaarwel zeiden om, steeds oostwaarts, in de Cottica door te varen, zaten wij weldra, waar de rivier nog vrij breed is, midden in de Coca-Cola. Donkerbruin, vrij helder boswater, dat in machtige stroming benedenwaarts kwam, terwijl we juist de rivier óp moesten. Dat hadden wij aan de regens van de laatste weken te danken, dezelfde die het tijdstip van onze afreis hadden bepaald, omdat wij bij een hoge waterstand straks veel verder dan anders met de vooruit gezonden grote korjalen en buitenboordmotoren konden komen dan normaal het geval zou zijn.

Aan de andere kant was het minder gewenst om in het volle regenseizoen te reizen, want wie dan eenmaal nat is, wordt niet meer droog voordat hij goed en wel thuis terug is, — een naargeestig vooruitzicht wanneer men zich voor een paar weken in de wildernis begeeft.

Maar het weer was nu stralend geworden en de frisse middagwind op de rivier, tussen al het sappig geboomte en gebladerte langs de oever, stemde tevreden en lui. Straks, dacht ik, zal ik oververzadigd van groen zijn — groen en het zilverwit van de rivier in de zon — op dezelfde wijze als Jacobus van Looy fantasterig schreef over een 'spectraal gedierte, aangedaan van wit'. Eigenlijk was ik nog met mijn werk, met de stad bezig; er is tijd voor nodig om van de ene wereld in de andere over te stappen.

Tegen de avond, in dat korte, maar allerbekoorlijkste vóór-schemeruur van de tropen, waarin zelfs de meest zakelijke lieden zinnig en bezonnen worden, beklommen wij het dak

van onze 'Afobaka' en gingen in luie stoelen liggen kijken naar het vallen van de avond over de kronkelende rivier-verte en de lange laan van boomtoppen aan weerszijden.

Inderdaad, dit was het beste deel van de dag, en het begon al gauw de naam van avond en van nacht te verdienen. Dáár was al aan bakboord de Kleine Beer en ginds begon Orion te zwenken en te zwaaien boven de bosrand. Nu pas kon je zien hoe onmogelijk raar de rivier kronkelde; nu eens stond Sirius vóór, dan weer achter, dan weer links of rechts van ons te flonkeren. Maar dit was dan ook werkelijk de enige onrust, afgezien van het ongestoorde motorgeronk waaraan wij nu, na bijna negen uur aan één stuk, al aardig gewend waren.

Opeens, — een paar trage slagen, en daar zweeg de motor. De rivier was aardedonker, maar een schijnwerper die de oeverlijn afzocht, hield nu een kleine wrakke korjaal in zijn lichtcirkel vast. Er zat één naakte bosneger achter in het bootje, — onbeweeglijk, alsof er niets aan de hand was.

De beleefdheid van de rivier en ook de eenvoudigste menselijkheid eisen dat motorboten, die met hun schroef veel deining veroorzaken, vaart verminderen zodra ze in de buurt van een kleine korjaal komen, die er immers niet op berekend is om veel geschud zonder kantelen te verdragen. En zij — de in uitgeholde boomstammen varenden — zijn nu eenmaal de ware bewoners van de rivier, en niet wij.

Bob was opgesprongen. 'Voor geen geld zou ik zonder licht op deze rivier willen varen,' zei hij, 'maar die kerels doen het allemaal.'

We moesten nog heel wat keren onze vaart minderen, en toen wij in het gedeelte van de Cottica kwamen, waar deze wel heel diep maar nogal smal is, zagen wij aan de oeverkant telkens lichtjes. Niet in de boten die de rivier bevoeren, maar op de wal vlak bij het water.

Mijn romantisch vermoeden, dat hier de vrouwen hun

varende mannen met een geleilicht kwamen opwachten, bleek volkomen onjuist, —zoiets kon alleen maar in het brein van een stedeling opkomen. ‘Zodra ze het motorgeronk horen,’ werd ik ingelicht, ‘rennen ze de walkant af, naar hun bootjes die tegen de modder gemeerd liggen, om ze vast te houden totdat de deining voorbij is. Anders zijn ze die kwijt.’ Het kon niet prozaïscher in deze poëtische nacht.

Dinsdag—Mijn gedachten verzamelen zich terwijl ik in het smalle scheepsbed lig.

Gisteren bij het inpakken van het hoognodige—‘Neem zo min mogelijk en niets kostbaars mee,’ had Bob ominous gezegd—keek Lili, mijn vrouw, mij even aan met die rare blik die ze wel eens heeft wanneer zij vindt dat ik me overmoedig gedraag of mij aan grootspraak schuldig maak. Zij zégt er nooit wat van, maar die blik maakt ook elke waarschuwing, elk verwijt overbodig. We delen onze dagen en nachten al lang genoeg samen, om precies te weten wat elke oogopslag, elk gebaar betekent. Ook ditmaal heb ik haar wel begrepen. Bedenk dat je je vijftigste verjaardag al gevierd hebt, heeft ze willen zeggen, en dat je je weer nodeloos in gevaar begeeft, al je mooie beloften ten spijt, net als in het verleden... tijdens de Duitse bezetting in Nederland; bij al je missies in die op revolutie beluste Latino-republieken; nu ook hier, waar je je met al je hoekigheid niet bepaald geliefd gemaakt hebt. Ik weet het, ze heeft gelijk. De vijftig gepasseerd, niet meer zo jong, ja-ja ik weet het wel. Maar ik voel me fit, nog tot alles in staat. Zeker in mijn eigen land. De laatste jaren ben ik weliswaar niet meer in training geweest, omdat mij tijd en gelegenheid ontbraken om het binnenland weer in te trekken zoals vroeger, zo vaak, al van kindsbeen af met mijn vader. ‘Je bent nu zelf vader,’ heeft ze willen zeggen; ‘eerdaags—laat me niet lachen!—misschien zelfs grootvader. En ik hou

van je, juist omdat je niet zo'n krachtpatser bent en geen 'he-man'. Ik weet dat je taai bent, maar kun je nog wel doen wat je klaarspeelde als de jonge man die ik voor het eerst in Barcelona ontmoette? Ik gun het je van harte, maar ik vind het een beetje overmoedig. Een van je gebreken, die me overigens ook dierbaar zijn omdat ik van je hou.'

Ik zie die blik mij hier onderweg nog volgen en ik weet precies wat hij wil zeggen... Maar stel je gerust, Kornchen, ik overschat mezelf niet en ben overtuigd dat ik dit aan kan, want onze ouderdom is nog veraf. Net als die van dit land, dat sinds aeonen eeuwig jong blijft, onophoudelijk zichzelf vernieuwt. Samen zullen wij ouder worden, ook eeuwig jong blijven. Jammer dat je niet mee kon, mijn lief, zoals eertijds naar het oorlogsfront in Aragon...

De sterke tegenstroom maakte dat wij minder dan normaal opschoten. Er is aan de zuidoostelijke hemel een flauw schijnsel dat zeker het licht van het mijnstadje Moengo moet zijn, maar wie kan voorspellen hoeveel kronkelbochten we nog moeten varen voordat we er aankomen? We zijn nu al bijna twaalf uren onderweg. Het schijnsel verdwijnt weer, en alleen dat van de sterren hangt nog boven het oeverbos aan weerszijden te dansen.

Onverwachts, aan bakboord, doemt het meest fantastische gezicht op dat je aan de oever van een rivier, midden in de wildernis, kunt bedenken. Zilvergrijs en met een lichte roze wasem overtogen staan daar, met gele blinklichten in top, de grote cilindervormige bauxiet-silo's van Moengo, en daar boven uit, in de nacht blazend, de rijen van hoge schoorstenen met hun verwaaiende walmpluimen. Sleepboten, lichters en vrachtschuiten liggen aan de kaden, — we zitten weer midden in de beschaving. Boven op de hoge oeverkant rijdt een auto voorbij; mensen in nette witte kostuums flaneren nabij de meerplaats.

Ja, we werden verwacht, al was het wat laat geworden. Nog een verfrissing in het Clubhuis, waar de radio Amerikaanse dansmuziek speelt en een der employés zowaar een diepzinnig gesprek over schilderkunst begon en hardnekkig blijft voortzetten—ik kwam nu eenmaal uit ‘de stad’—en eindelijk kunnen we naar bed in het ‘Guesthouse’ van de Suri-naamse Bauxiet Maatschappij, dat nog altijd een van de meest comfortabele hotels van Suriname was, tienmaal beter dan het beste in Paramaribo.

Woensdag—We zijn eerst genoopt—en met genoeg—als gasten van de Maatschappij een bezoek te brengen aan het motorpompgebied waarmee de Moengonezen een nieuwe polder hebben uitgerust, de aanwinst van honderd hectaren bouw- en weiland, de mooie veekwekerij en de pasteuriseerinrichting voor de melk, de eerste in het land. Het is al half tien als wij eindelijk, na de overlading van de laatste bagage in auto’s en truck, de mooie weg naar Albina afrijden, alweer de enige in Suriname met ups en downs, die stellig een grotere bekoorlijkheid aan het landschap geven dan de eentonige wegen in het vlakke kustgebied.

Er dreigt, natuurlijk, het een en ander mis te lopen, waardoor het twijfelachtig wordt of wij op deze dag wel uit Albina kunnen vertrekken om de Marowijne op te varen. Want een paar boten die wij nodig hebben, zijn nog steeds niet aangekomen en er ontbreekt allerlei vracht.

Bob meent dat het wel één uur zal worden voor en aleer we weggkomen, maar in werkelijkheid wordt het half vier. Er ligt immers tegen de middag een onnoemelijke hoeveelheid goederen aan de oever van de rivier, die machtig en breed zich uitstrekt naar een verre overkant, waar St. Laurent du Maroni veelbelovend, maar in werkelijkheid even doods en teleurstellend als Albina, staat te glinsteren in de zon.

De preparatie van de boten valt wel mee, maar het heeft heel wat voeten in de aarde voordat in de chaos van personeel en een goed verpakte, maar niettemin bonte vracht, enige orde begint te komen. Tijd genoeg om Albina vijfentwintig maal van voren naar achteren en van links naar rechts door te gaan, – bij het regenachtige weer een nog triestere bezigheid dan anders.

Men kan hier niet eens van vervallen grootheid spreken; de grootheid was er alleen als een soort van droom, – Kappeler's* visie dat dit een uitgelezen stadje kon wezen door zijn ligging, zijn achterland, zijn vooruitzichten. Enkelen deelden die droom; een half dozijn middelgrote gebouwen, een kerkje verrezet, en nog een. Daaromheen wat nederige behuizingen. Maar van de droom kwam weinig méér in onze werkelijkheid terecht; de tijd ging een eigenwillige weg, en de laatste nog aanwezige levenssappen werden opgezogen door Moengo met zijn paddestoelengroei.

Vandaag zijn de grote huizen scheefgezakt, de winkels on aantrekkelijk van voorkomen en tot uitdragerijen gedegradeerd. De kerken zijn holle lege loodsen, waarin graafwespen hun grijze kokers van klei tegen de balken bouwen. En de kleine woninkjes zijn vervallen tot krotten, tot nog minder dan dat, volkomen verveloos en al voor een gedeelte verlaten, omdat ze – zelfs voor Surinaamse verhoudingen – onbewoonbaar werden. Onbewoonbaar in een land waar een in enkele uren opgetrokken loofhut ook 'een huis' heet!

Dit alles geeft aan Albina iets eindeloos triests, dat tegen de achtergrond van het weelderig-groene landschap, de imposante Marowijne, het als een fata morgana boven de einder oprijzende wit van St. Laurent, wel wat navrant aandoet en toch weemoedig-mild stemt tegenover alles en allen die er

* Kappler was een Duitser die in 1846 de nederzetting begon en haar noemde naar zijn toekomstige vrouw. Hij bleef er tot 1879.

schuld aan hebben dat er van het plaatsje niets terechtgekomen is.

In de ongeveer vijf jaren sinds ik hier voor het laatst was, blijkt het nóg meer achteruit gegaan, is het verval zich nóg onbeschaamder gaan tonen en Albina nóg meer in vergetelheid geraakt, behalve bij wat vakantiegangers in het droge seizoen.

Donderdag—Waarom heb ik dit dikke cahier eigenlijk meegenomen?

Terwijl ik op het voorbalkon van het logeerhuis dit alles zit op te schrijven—de zon is al bezig strijklicht te werpen op de verlaten bagno's van St. Laurent du Maroni aan de overkant van de rivier—bekruipt me de twijfel of het wel enige zin heeft om met deze aantekeningen voort te gaan. En zo já, wat moet ik opschrijven en hoe moet ik mijn ervaringen verwoorden? Welke zijn het waard om in formele zinsneden vast te leggen, en waartoe eigenlijk? In dit land dat mij op zoveel manieren in beslag neemt, is het niet beter te vergeten dat ik van huis uit een pennelikker ben?

Thuisgekomen zal ik best zonder de hulp van een reis-journaal alles kunnen vertellen wat de moeite waard is. En voor mij zelf ter herinnering later? Het is een gekke gewoonte van sommige mensen om er dagboeken op na te houden, die ze naderhand toch nooit meer herlezen. Ik ben er zelf al menigmaal een begonnen, maar heb het nooit lang doorgezet; de stroom der gebeurtenissen ging te snel, om telkens bij het zojuist voorbij te blijven stilstaan.

Het is waar dat ik al aardig vergeetachtig begin te worden. Maar ons geheugen werkt toch als een verstandige zeef: wat waard is om te onthouden blijft je vanzelf wel bij, en al het andere, wat heb je eraan? Het is een nodeloze belasting van je bewustzijn en vermoedelijk een hindernis om fris en onbe-

vangen te staan tegenover nieuwe indrukken. Bovendien heeft iedere gebeurtenis zijn eigen levendigheid die je nauwelijks onder woorden kunt brengen, – je vervalt onwillekeurig in gemeenplaatsen. En wat betreft je innerlijke gewaarwordingen – de gedachten en gevoelens die je bij je waarnemingen krijgt – het zou alleen zin hebben ze voor Lili op te schrijven, omdat ik weet dat ze die graag leest, goed-geformuleerd of niet.

Rest een min of meer lyrische beschrijving van dit prachtige binnenland, zoals ik het al van vroeger ken. De beschrijving dáárvan heb ik echter al een kwart eeuw geleden – en hoe kinderlijk nostalgisch! – gegeven in mijn eerste boeken. Ouwemannenonzin om mezelf nog eens te herhalen. Ik heb alle reden om vandaag te twijfelen aan mijn schrijverschap, – dat ligt achter mij, zoals Paramaribo met heel haar gedoe nu achter mij ligt. Vrij ben ik voor een week of wat, vrij als een wilde, als een bosdoks*, en ik moet niet toegeven aan mijn hebbelijkheid om alles wat ik in het verleden verkeerd of ontoereikend gedaan heb, later nog eens dunnetjes over te willen doen, zoals in 'De laaiende stilte'.

Maar goed, ik ben nu eenmaal onwillekeurig, een beetje té gedachteloos, met deze aantekeningen begonnen. We zullen zien of ik het – net als deze reis – doorzet, en wat ervan terecht komt. Publiceren zal ik dit reisverslag in geen geval; zorgeloos kan ik noteren wat mij invalt en alles laten in zijn oorspronkelijke staat, goed genoeg voor 'huiselijk' gebruik. Dus geen nood, – schrijven in de halve wildernis, zoals hier, hééft zijn bekoring – die van iets prils en onbevangens – en schrijven in de grote wildernis, straks, dat moet ik nog afwachten. Ik heb het nooit tevoren gedaan, en dit is misschien de kleine uitdaging die mij aanlokt.

* Wilde eend, die veelvuldig nabij de moerassen (zwampen) en rivieren voorkomt.